

## Oblikovna stran besed

Med poslušanjem/branjem smo pozorni predvsem na to, kdo sporoča, s katerim namenom in o čem ter kaj nam o tem pove. Lahko pa opazujemo tudi, katere prvine uporablja in kako jih medsebojno povezuje pri tvorjenju besedila; tako odkrivamo besede in ugotavljamo njihov pomen, slogovno vrednost ... pa tudi njihovo oblikovno prilagodljivost.

Oblikovne lastnosti besed preučuje **oblikoslovje** (morfologija).

- Preberite naslednje besedilo.

Beseda  
 Kaj je beseda  
 Pomen besed  
 Frazemi  
 Pomenska razmerja med besedami  
 Slogovna vrednost besed  
 Izvor besed  
 Tvorjenost besed  
 Oblikovna stran besed

Iz zapiskov domačega učitelja



Domači učitelj  
 Andrej Remškar

### Zgrabite štokljo za vrat!

*Pred leti me je usoda pripeljala pred hudo preizkušnjo – biti ali ne biti. Zdravniki so mi namreč postavili diagnozo: možganski tumor.*

To so bili najtežji trenutki v mojem življenju. Bal sem se, da bom po operaciji ostal kakor koli prizadet, nisem pa hotel biti v breme dekletu in staršem. Potem sem se spomnil na risbo, ki mi jo je pred leti dala mama: žaba v štokljinem kljunu drži štokljo za vrat, tako da je ta ne more požreti; nauk, ki naj bi sledil iz te risbe, se glasi: Nikoli se ne vdaj! Zato sem šel na operacijo in večmesečno obsevanje. Ni bilo lahko, vendar zdaj lahko rečem, da mi ni žal in da sem se takrat odločil prav.

Kaj so v primerjavi s tem slabe ocene! Vse to se lahko popravi, samo željo, voljo ter predvsem samospoštovanje in pripravljenost, da naredimo nekaj zase, moramo imeti. Brez tega ni nič! Kajti nihče drug ne more namesto nas napraviti tistega, kar lahko storimo le sami. Tudi sam sem imel v gimnaziji široko paleto končnih ocen,

zato mi je jasno, da sem bil za vsak uspeh ali neuspeh odgovoren predvsem sam, ne pa učitelji. Torej nikoli ne obupajte! Borite se do zadnjega! Vse je odvisno samo od vas. In končno: na nobeni šoli ne zahtevajo nič takšnega, česar dijaki ne bi zmogli!

Verjemite mi, največ lahko storite sami. V začetku bo naporno, saj se boste morali pregristi skozi vso prespano snov. Če se že vnaprej bojite samostojnih ur plezanja po neznanem terenu, storite to s pomočjo požrtvovalnega sošolca. Lahko pa poiščete tudi inštruktorja, domačega učitelja.

Torej, na delo! Več ko je snovi, ki ste jo preslišali in prespali, daljša bo pot, zato je treba začeti čim prej. Pot, ki je pred vami, so prehodili že mnogi. Sledite jim! Prej ko boste začeli, prej boste na cilju! Zgrabite štokljo za vrat in ga stisnite, še preden vas štoklja požre!

Prirejeno po: Delo 28. 2. 2000.

- Kdo je napisal besedilo?
- Komu je namenjeno?
- S katerim namenom je sporočevalec tvoril besedilo?
- O čem govori besedilo?
- Razložite povezavo med zdravljenjem možganskega tumorja, popravljanjem slabih šolskih ocen in risbo o žabi v štokljinem kljunu.

- Oglejte si oblike podčrtane besede v naslednjih povedih.

*Domači učitelj – Andrej Remškar.*

*Iz zapiskov domačega učitelja.*

*Lahko poiščete tudi inštruktorja, domačega učitelja.*

*Tudi sam sem imel v gimnaziji široko paleto končnih ocen, zato mi je jasno, da sem bil za vsak uspeh ali neuspeh odgovoren predvsem sam, ne pa učitelji.*

- Ali ima podčrtana beseda v vseh povedih isto obliko?
- Kaj pa beseda v v naslednjih zvezah: *v breme*, *v štorkljinem kljunu*, *v gimnaziji*?

V slovenščini obstajata dve vrsti besed: besede, ki se jim oblika spreminja (npr. *učitelj*), in besede, ki se jim oblika ne spreminja (npr. *v*). Za besede, ki se jim oblika spreminja, pravimo, da se pregibajo; zato jih imenujemo **pregibne besede**. Besede z nespremenljivo obliko pa so **nepregibne**.

- Oglejte si obliko besede *šola* v naslednjih besednih zvezah: *v srednjo šolo*, *na nobeni šoli*, *iz osnovne šole*, *poklicna šola*.
- V katerem delu besede je prišlo do sprembe: v osnovi ali v končnici?
- Kateri del besede pa je ostal nespremenjen?

V pregibnih besedah se spreminja le končni del besede. Zato imajo pregibne besede posebno slovnično sestavo – sestojijo iz dveh delov: iz **osnove** (tj. tistega dela, ki se ne spreminja) in **končnice** (tj. tistega dela, ki se spreminja).

- Kateri del besede *gimnazija* nosi podatek 'srednja šola za splošno izobrazbo': osnova ali končnica?
- Kateri del pa nosi podatek 'ženski spol, ednina, imenovalnik'?
- Kaj izvemo iz končnice *-mo* v besedi *naredimo*?
- Kaj izvemo iz končnice *-te* v besedi *zgrabite*?
- Kaj pa iz končnice *-i* v besedi *domači*?

Osnova in končnica imata različni vlogi: osnova je nosilka stanovitnega predmetnega pomena (npr. *gimnazij*- 'srednja šola za splošno izobrazbo'), končnica pa ima prilagodljiv slovnični pomen, saj zaznamuje spol, število in sklon (npr. *-a* 'ženski spol, ednina, imenovalnik') ali osebo, število in čas (npr. *-mo* '1. oseba, množina, sedanjik') idr.